

ÁCS JÓZSEF EGY KÉPÉRE

N É M E T H I S T V Á N

Kis asztali naptáramat átfordítom szeptemberről októberre, jó hogy eszembe jutott, immár harmadika van, de az én Konjović-naptáram még mindig a szeptembert mutatta, s a hónaphoz illően egy virágcsendéletet. Mintha Petőfi őszi versével rímelné, nem maga a festmény, hanem az asztali naptár szerkesztő-, rendezőelvé: a szeptember legyen a virágé. „Még nyílnak a völgyben a kerti virágok, / Még zöldell a nyárfa az ablak előtt . . .” A szóban forgó festményen bazsarózsák nyílnak, nem kimondottan őszi virág, a naptárkép mégis az ősze utal, szeptember van, nemsokára beköszöntenek a hűvös reggelek, a kertből, a virágos kertből be kell húzódni a konyhába, a tűzhely mellé, a melegre. Mintha csak ezt a gondolatot követte volna a Konjović-festményekből összeállított asztalinaptár-szerkesztő is, mert, ahogy fordítok egyet a kalendárium lapján – a lélegzetem is eláll egy pillanatra – Konjović konyhája tekint rám! Mindez akkor, amikor azzal a szándékkal ülök papír elé, hogy Ács József *Konyha* című festményéről írjak.

A két konyha, pontosabban a két festmény régóta foglalkoztat, nem tudok róla, hogy a művészettörténészek valaha is párhuzamba, egymás mellé állították volna a két azonos témájú képet. Konjović az övét 1955-ben festette a topolyai művésztelepen s *Nénike a konyhában* címet adta neki. Ács az övét egy évre rá, valószínűleg a Zentai Művésztelepen. Ő egyszerűen csak a *Konyha* címet adta a festményének. A zombori mesteré nagyobb méretű (73 X 92 cm), a topolyai mesteré annak alig egynegyede. Mind a kettő esetében kicsiny, falusi konyháról van szó. A topolyai szinte tobzódik a színekben és előnti a fény, a zentai sötét, komoran ünnepélyes, színekben szinte szegényes. A topolyait felpeszdi a kívülről beáradó fény, a zentain az ajtó üvegén szinte visszahőköl a fény. A topolyai az úgynevezett tisztaszobára nyílik, a zentai feltehetően az

udvarra, így, ugyancsak feltehetően, egymagában állhat a parasztportán, afféle nyári konyhaként.

Mínthogy Konjvióć konyhája volt az első, elképzelhető, hogy Ács az övét válaszként festette. S ebben a válaszban mintha benne volna valami nagyon keserű dac: „Ez az én felségterületem, a kiskonyhákban én vagyok otthon!” Talán egy kicsit még ez is: „Ezt én érzem, én látom, én tudom jobban.”

*

Ebben a kiskonyhában jómagam is otthon vagyok, mintha csak beleszülettem volna, mintha csak ebben a konyhában születtem volna. Pedig valójában a mi konyhánk – a szabadkéményes – még csak nem is hasonlított rá. Mégis ez a konyha. Méregzöld ajtókeretével, ugyancsak méregzöld árva, roskatag, kinyagdult székével. Az ajtó deszkájára lecsapódó pára rég kikezdte, rég „megöregítette” ezt a színt. Seszínű, színehagyott foltok mutatkoznak rajta. Meg a falaknak, sokszor újrameszelt szürke falaknak is ez a seszínűsége, színeha-

Ács József: Konyha

gyottsága. Ebben az öreg konyhában már rég minden elvesztette eredeti, eleven fényét és színét, fakóvá, igen, seszínűvé vált, ezt a fakó, tompa seszínűséget kellett Ácsnak meglesnie s a goromba felületű lezonitlapra – ecsetével alig érintve a lezonitlapot – „felvinnie”. Akarva se választhatott volna a goromba vásznat utánzó lezonitlapnál jobbat, megfelelőbbet festményének alapjául. Mintha csak előtanulmányokat végzett volna, vagy mintha előre tudta volna, hogy a kiskonyha kellékei közül, amit meg szándékozik festeni, nem hiányozhat a goromba fehérvásznon edénytörölő, s ezt a goromba felületű lezonitlemez mesterien „vissza fogja adni”. (A fehér ecsetvonás olyan, mint rapacsos fal felületen a puha fehér kréta nyoma.) És csakugyan ott lóg, mert nem is lehet másként, a rakott tűzhelyen a hófehér, agyonhasznált, mégis krétafehér edénytörölő, ugyanabból az anyagból, s ugyancsak tompa fehéren, mintha csak mondaná: egyedül én, a fehér, nem fakultam ki, hiszen én vagyok maga a tisztaság, a konyha lelke – és ott lóg a falon ugyancsak fénytelen fehérben a dístörülködő, amelynek kopár rajzolatában Tolnai Ottó Veronika kendőjét véli felfedezni. A konyhának talán ez az egyetlen dísze, pótolva minden paraszti kiskonyhadísz, még a hímezett falvédőt is. Ebben a kiskonyhában – nyári konyhában – nincsenek tehát fölösleges cicomák, porfogók, csak a legszükségesebb, nélkülözhetetlen tárgyak, az egy szál széken kívül a rakott tűzhely fölötti polcon egy réz mozsártörő, alig felvillanó fényét az ajtóüvegen beszűrődő fénytől kapja, mellette egy öreg kézimalom – inkább bors-, mint kávédaráló –, a tűzhelyen két, szintén kopott fényű edény, ez minden, és ez az egész. S ez a semmi kis seszínű, színehagyott, homályos, földpadlós, parányi helyre összehúgított konyha mégis a monumentális érzését kelti a nézőben. Senki sincs a konyhában – a másikban, Konjovícében a nénikén kívül ott a kutya is, pedig kutyának az udvaron a helye! –, senki sincs tehát Ács József konyhájában, a nénike jelenlétét mégis ott érezzük, hiszen csak az imént mosta el a csetrest, törölgette el az edényeket, seperte fel a konyha földjét; az edénytörölő ruha már ott szárad a még mindig meleget árasztó tűzhely előtt, a nénike, a szentély anyala és rabszolgája kilépett a képből, és mégis jelen van, oly magától értetődően, miként múltunk, sorsunk egy darabja is ezen a (48 X 41 cm-es) remekművön. (Tolnai Ács egyik alapművének tartja a *Konyhát*.)

*

Nem tenném tűzbe érte a kezem, de mintha én ismerném, sőt mindennap látom is szobám falán Ács József remekművének angyalát és rabszolgáját. Ez a „nénike” a mesternek a *Vasaló nő* című, az ötvenes évek elején készült festménye. Förlényes tudással megfestett, érett, erőteljes alkotás. A falakon sokszor átrendezem a képeket, keresem a helyüket, de a *Konyhát* és a *Vasaló*

nőt még csak egymás közelébe se próbáltam hozni sohasem. A *Konyha* ugyanis önmagában teljes és tökéletes, mint minden mestermű. Ha megállok előtte és föltekintek rá – valahol a mennyezet alatt lóg –, sorsunk képződik meg előttem, a múltunk, amely belőle ered, s a jövőnk, amely ide torkollik: ebbe a kicsiny, sötét, elcsendesedett zugba, e kihűlt falak közé, amelyet valamikor a tűzhely, a családi tűzhely marasztaló melege, s anyánk főztjének feledhetetlen illata töltött be, az élet melege és illata, amelyből többé nem részesülünk. Mert jelen van ugyan a goromba lezonitlemezre horzsolt festményen ama nénike, a kiskonyha lelke, de tudjuk, hogy nem fog többé ide visszatérni, mert csak az emléke van jelen s ettől akkora itt a csend.